

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VA SPORT ISHLARI VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON DAVLAT SAN'AT VA MADANIYAT INSTITUTI
"MUSIQIY-NAZARIY " FANLAR KAFEDIRASI

MUSIQA NAZARIYASI FANIDAN.

MUSTAQIL ISH

MAVZU: SEPTAKKORDLAR.

Bajardi: *1-KURS "VOKAL JAMOLARIGA
RAXBARLIK" BO'LIMI TALABASI
SHOMURODOV XOLMUROD.*

Tekshirdi: Katta o'qituvchi
YAFASOVA E.U.

Toshkent 2014

Reja:

I. Kirish.

II. Asosiy qism

1 Septakkord.

2 Dominantseptakkord va uning aylanmalari

3 Yetakchi septakkordlar ($DVII_7$). Ikkinchi pog'ona septakkordi (SII_7)

III. Xulosa.

IV. Foydalanilgan adabiyotlar.

Kirish.

San'atning eng muhim va keng xalq ommasiga kirib boruvchi turlaridan biri musiqa san'atidir. Unda badiiy mazmun tovushlar (ohang) orqali bayon etiladi va musiqaning o'ziga xos ifoda vositalarini o'zaro bog'lovchi muayyan qoidalarga asoslanadi.

Mazkur qoida va an'analar xalq (fol'klor) hamda mumtoz musiqasining (maqomlar va maqom yo'lidagi kuy va ashulalar) asrlar davomida vujudga kelgan tajribasi natijasida vujudga kelgan. Har qanday musiqani cholg'u sozida ijro etish yoki kuylash uchun musiqaning elementar nazariyasini bilish muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun, mazkur fanni o'qitish dastlab musiqa asarlarini ijro etish va ulardagi mavjud tovush va intervallar munosabatlari borasidagi bilimlarni o'zlashtirishni qamrab oladi.

Har qanday shakl va mazmundagi musiqa rang-barang tarkibiy qismlardan tashkil topadi va musiqa nazariyasi – musiqaning elementar nazariyasi, garmoniya, musiqa asarlari tahlili, polifoniya va cholg'ushunoslik singari bir necha tarmoqlarga ajraladi.

Musiqaning tarkibiy qismlari va ularning o'zaro bog'lanishlari haqidagi materiallar musiqa va uning nazariyasiga oid fanlarda aks yettirilgan. Mazkur fanlarning boshlang'ich kursi musiqaning elementar nazariyasidir.

Musiqaning elementar nazariyasi kursi musiqa grammatikasi, musiqaning asosiy unsurlarini va ayniqsa, kuyni o'rganishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Ushbu fan doirasida jumladan, musiqiy tovush xususiyatlari, uning nota matnida ifodalanishi texnologiyasi, musiqaning asosiy ifoda vositalari: metr-ritm, lad, garmoniya; ikki tovushning nisbati (interval), uch va undan ortiq tovushlar nisbati (akkord) va ular orqali ifodalanadigan musiqiy mazmun; lad, tonalliklarning musiqiy mazmunni ifodalash imkoniyatlari tahliliy o'rganiladi.

Badiiy obraz musiqa asarlarida o'ziga xos tarzda, ya'ni, ma'lum tovushlar va ohanglar sintezi sifatida aks yettiriladi. Musiqa asarlarida shakl va mazmun bir-birini to'ldiruvchi unsurlar sifatida muhim ahamiyatga egadir.

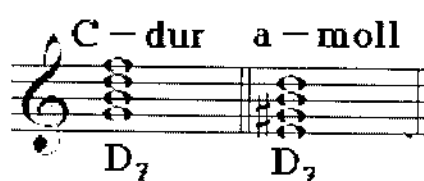
SEPTAKKORDLAR.

Septakkord. Dominantseptakkord va uning aylanmalari

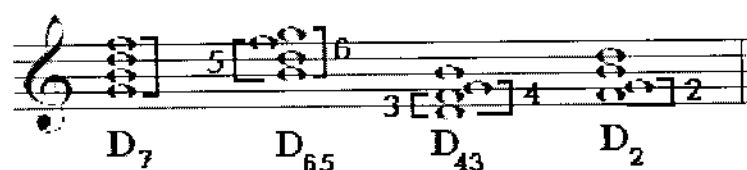
Tertsiya asosida joylashgan, to'rt tovushli akkordga *septakkord* deyiladi. Septakkordning ikki chetidagi tovushlar oralig'i septima intervalini hosil qilganligi uchun bu akkord septakkord nomini olgan.

Musiqada septakkord xilma-xil ko'rinishlarda qo'llaniladi. Major va garmonik minorning 5 – pog'onasidan tuzilgan septakkord eng ko'p tarqalgan septakkordlardan biridir. Bu akkord **dominantseptakkord** deyiladi.

Dominantseptakkord yuqori tomondan kichik tertsiya qo'shilgan major uchtovushligidan (kat.3 + kich.3 + kich.3) tuziladi. Dominantseptakkord tovushlari asosiy tovushdan boshlab sanalganda: prima (akkordning negizi), tertsiya, kvinta va septima (akkord cho'qqisi) lardan iborat bo'ladi. Dominantseptakkord quyidagi belgi bilan yoziladi: - D_7

Dominantseptakkord 3 ta aylanmaga ega, bulardan birinchi aylanma - kvintsektakkord ($D_{6/5}$). Ikkinchi aylanma – tertskvartakkord ($D_{4/3}$) va uchinchi aylanma – sekundakkord (D_2) deb aytiladi.

Dominantseptakkord aylanmalarining nomi, akkordning eng pastki tovushi – negizidan cho'qqisiga qarab tuziladigan tovushlar intervallariga asoslanadi.

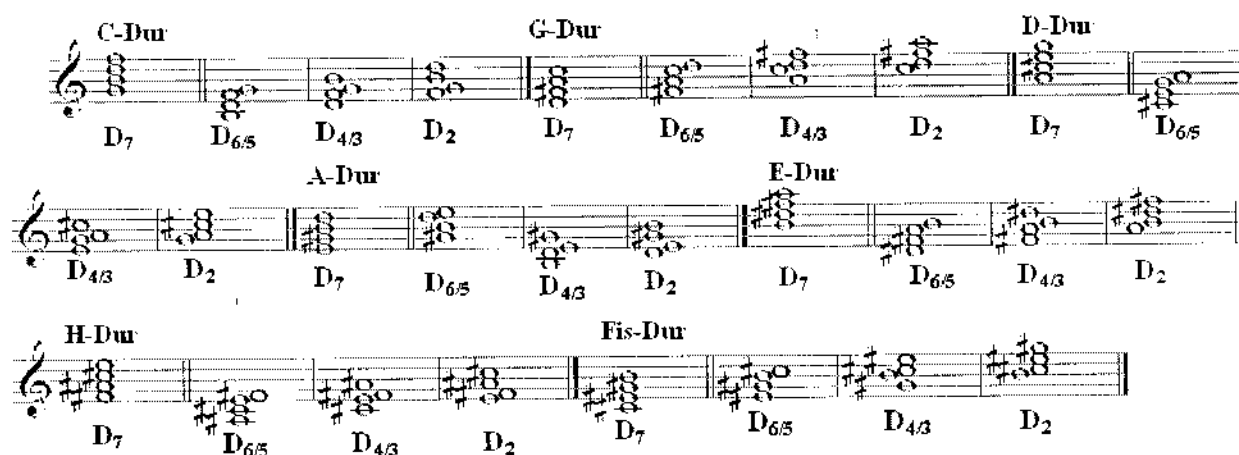
Biror tonallik yoki tovushdan dominantseptakkord yoki aylanmalarini tuzish uchun dastlab, akkordni tashkil qiluvchi intervallarning joylashishi va tuziladigan pog'onalarining kelish tartibini bilish zarur.

Dominantseptakkord (D_7) – kat.3 + kich.3 + kich.3; 5 – pog'onadan;

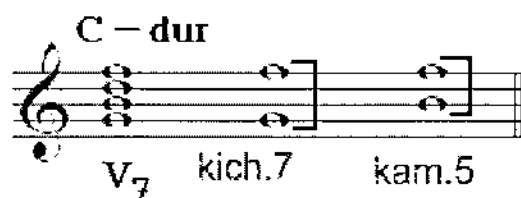
Dominantkvintsektakkord ($D_{6/5}$) – kich.3+kich.3+kat.2; 7– pog'onadan;

Dominanttterskvartakkord ($D_{4/3}$) – kich.3 + kich.2 + kat.3; 2 – pog'onadan;

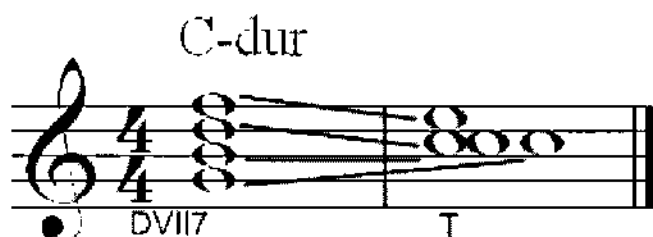
Dominantsekundakkord (D_2) – kat.2 + kat.3 + kich.3; 4 –pog'onadan tuziladi.

Dominantseptakkord noohangdosh akkordlarga kiradi. Uning tarkibida ikkita noohangdosh interval bor, bular kich.7 va kam.5 intervallaridir.

Dominantseptakkord kvintasiz, asosiy tovushi uchlantirilgan to'liq bo'lmagan tonika uchtovushligiga yechiladi: bunda 5, 7 va 2 – pog'onalar 1 – pog'onaga o'tadi, 4 – pog'ona esa 3 – pog'onaga o'tadi, 5 – pog'ona kvarta yuqoriga ko'chadi.

Kvintsektakkord primasi juftlantirilgan, to'liq bo'lmagan tonika uchtovushligiga yechiladi: 7 va 2 – pog'onalar 1 – pog'onaga, 4 - pog'ona 3 – pog'onaga o'tadi, 5 – pog'ona o'z o'rnida qoladi.

Tertskvartakkord asosiy tovushi oktavaga juftlantirilgan, to'liq tonika uchtovushligiga yechiladi: 2- pog'ona 1 – pog'onaga, 4 – pog'ona 3 – pog'onaga o'tadi, 5 – pog'ona o'z o'rnida qoladi; 7 – pog'ona esa oktavaga juftlantirilgan 1- pog'onaga o'tadi.

Sekundakkord primasi juftlantirilgan tonika sekstakkordiga yechiladi: 6 – pog'onasi 3 – pog'onaga o'tadi, 5 – pog'ona o'z o'rnida qoladi, 7 va 2 – pog'onalar 1 – pog'onaga o'tadi:

C – dur

V₇ T V₆₅ T V₄₃ T V₂ I₆

a – moll

V₇ t V₆₅ t V₄₃ t V₂ I₆

Yetakchi septakkordlar (DVII₇). Ikkinchi pog'ona septakkordi (SII₇)

Septakkordlar orasida dominantseptakkorddan tashqari yetakchi septakkordlar ham ko'p qo'llaniladi. Ular tabiiy va garmonik majorning, shuningdek, garmonik minorning 7 – pog'onasida tuziladi va **yetakchi septakkord** deyiladi.

Yetakchi septakkordning ikki chetidagi tovushlar tabiiy majorda kichik septima intervalini hosil qiladi va **kichik yetakchi septakkord** deyiladi. Kichik yetakchi septakkord ustki tomonidan katta tertsiya qo'shilgan kamaytirilgan uchtovushliklardan tuziladi (kich.3, kich.3, kat.3).

Yetakchi septakkordning ikki chetidagi tovushlari garmonik major va minorda kamaytirilgan septimani tashkil qiladi. Shuning uchun ham u **kamaytirilgan yetakchi septakkord** deyiladi. Kamaytirilgan yetakchi septakkord kamaytirilgan uchtovushlikdan iborat bo'lib, ustki tomonidan kichik tertsiya qo'shiladi (kich.3, kich.3, kich.3). Yetakchi septakkord quyidagicha yoziladi – DVII₇.

The image displays three musical staves, each representing a different type of dominant seventh chord (DVII₇) in C major/A minor. Each staff shows a treble clef, a key signature of one flat (Bb), and a chord symbol in a box. Below each staff, the chord is identified by its symbol and a descriptive label.

Chord Type	Staff Description	Chord Symbol	Label
Natural	Chord: C4, E4, G4, Bb4. Label: kich. 7	VII_7	C – dur tabiiy
Harmonic	Chord: C4, E4, G4, Bb4. Label: kam. 7	VII_7	garmonik
Harmonic	Chord: A3, C4, E4, G4. Label: kam. 7	VII_7	a – moll garmonik

Yetakchi septakkordlar ham uchta aylanmaga ega bo'lib, ular asosiy va aylanma septakkordlar tarzida qo'llaniladi:

The image displays musical notation for primary and secondary seventh chords across four staves, each representing a different major key. The chords are labeled with Roman numerals and figured bass notation.

- Staff 1 (C-Dur):** Shows primary chords VII_7 and $VII_{6/5}$, and secondary chords $VII_{4/3}$ and VII_2 for C-Dur, G-Dur, and D-Dur.
- Staff 2 (A-Dur):** Shows primary chords $VII_{4/3}$ and VII_2 , and secondary chords VII_7 and $VII_{6/5}$ for A-Dur, E-Dur, and F-Dur.
- Staff 3 (H-Dur):** Shows primary chords VII_2 and VII_7 , and secondary chords $VII_{6/5}$ and $VII_{4/3}$ for H-Dur, Fis-Dur, and C-Dur.
- Staff 4 (Cis-Dur):** Shows primary chords $VII_{4/3}$ and VII_2 , and secondary chords VII_7 and $VII_{6/5}$ for Cis-Dur, D-Dur, and E-Dur.

Yetakchi septakkordlar: a) tertsiyasi juftlantirilgan tonika uchtovushligiga yyechiladi:

The image shows a comparison of the leading seventh chord in two modes. On the left, for C-dur, the chord is labeled (kam.) kich. VII_7 . On the right, for a-moll, the chord is labeled kam. VII_7 .

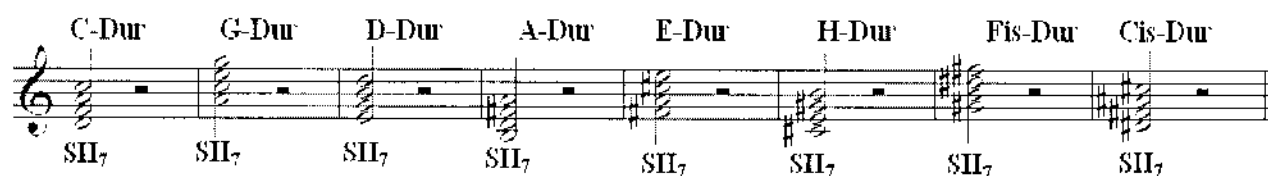
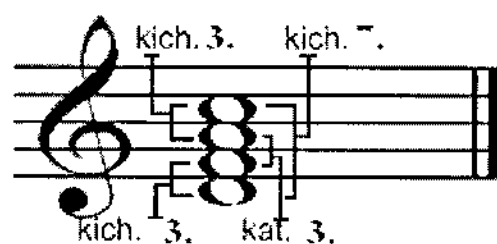
b) yoki D_7 hamda uning aylanmalari orqali T ga yyechiladi:

The image displays the resolution of the second step of the circle of fifths for major keys. Each key is represented by a line of musical notation with figured bass notation below it.

- C-Dur:** VII⁷ D⁶⁵ T, VII⁶⁵ D⁴³ T, VII⁴³ D² T, VII² D⁷ T, VII⁷ D⁶⁵ T, VII⁶⁵ D⁴³ T, VII⁴³ D² T
- D-Dur:** VII² D⁷ T, VII⁷ D⁶⁵ T, VII⁶⁵ D⁴³ T, VII⁴³ D² T⁶, VII² D⁷ T, VII⁷ D⁶⁵ T
- E-Dur:** VII⁶⁵ D⁴³ T, VII⁴³ D² T⁶, VII² D⁷ T, VII⁷ D⁶⁵ T, VII⁶⁵ D⁴³ T, VII⁴³ D² T⁶
- H-Dur:** VII² D⁷ T, VII⁷ D⁶⁵ T, VII⁶⁵ D⁴³ T, VII⁴³ D² T⁶, VII² D⁷ T
- Cis-Dur:** VII⁷ D⁶⁵ T, VII⁶⁵ D⁴³ T, VII⁴³ D² T⁶, VII² D⁷ T, VII² D⁶⁵ T
- Unlabeled line:** VII⁶⁵ D⁴³ T, VII⁴³ D² T⁶, VII² D⁷ T

Septakkordlarning keng tarqalgan turlaridan yana biri, bu ikkinchi bosqich septakkordidir. Ikkinchi bosqich septakkordining tertsiyasi, kvintasi va septimasi subdominantaga tegishli, primasi esa tovushqatorning ikkinchi pog'onasi tovushi bo'lganligi uchun ushbu akkord II_7 bilan belgilanadi.

SII₇ tovushqatorning ikkinchi pog'onasidan boshlab tuziladi. Uning intervallari kich.3., kat.3., kich.3. ni, chetki tovushlari esa kich.7 ni tashkil etadi.

Subdominantseptakkord dominantseptakkord va uning aylanmalari orqali tonikaga yechiladi.

C-Dur **G-Dur**

II7 D43 T II65 D2 T6 II43 D7 T II2 D65 T II7 D43 T II65 D2 T6 II43 D7 T

D-Dur **A-Dur**

II2 D65 T II7 D43 T II65 D2 T6 II43 D7 T II2 D65 T II7 D43 T II65 D2 T6

E-Dur

II43 D7 T II2 D65 T II7 D43 T II65 D2 T6 II43 D7 T II2 D65 T

F-Dur

II7 D43 T II65 D2 T6 II43 D7 T II2 D65 T II7 D43 T

Cis-Dur

VII65 D2 T6 II43 D7 T II2 D65 T II7 D43 T II65 D2 T6

Fis-Dur

II43 D7 T II2 D65 T

Xulosa.

Intervallarning aylanishi, interval asosi yoki pastki tovushini bir oktava yuqoriga ko'chirish, interval cho'qqisini yoki yuqori tovushini bir oktava pastga ko'chirish, bir-biriga aylanadigan intervallar sifat miqdorining hajmi olti tonga teng bo'ladi.

Orttirilgan va kamaytirilgan, xromatik intervallar, intervallarning engarmonik tengligi, diatonik interval, intervalning yuqori pog'ona (cho'qqisi), pastki pog'ona (asosi), engarmonik teng intervallar, ikki marta orttirilgan va pasaytirish natijasida ikki marta kamaytirilgan intervallar.

Oddiy intervallar, diatonik intervallar, melodik interval, garmonik interval, interval asosi, interval cho'qqisi, intervallarning son miqdori, intervallarning sifat miqdori, prima, sekunda, tertsiya, kvarta, kvinta, seksta, septima, oktava, kichik, katta, sof, orttirilgan, kamaytirilgan intervallar, asosiy yoki diatonik intervallar.

Sur'at, temp, musiqa ijrosida tovushlar harakati tezligi, vazmin, o'rtacha va tez sur'atlar, harakat yo'nalmasini aniqlovchi qo'shimcha iboralar, sekin-asta tezlatish va susaytirish belgilari, harakatni dastlabki sur'atiga qaytarish belgilari, Mel'tsel' metronomi.

Sinkopa, vokal musiqada turkumlanish, urg'u orqali izchillik o'zgarishi, takt aro sinkopalar, takt ichidagi sinkopalar.

O'zgaruvchan o'lchovlar, metr, o'lchov, o'lchovning tekis almashishi, o'lchovning notekis almashishi, polimetriya.

Aralash metr va o'lchovlar, cho'zimlarning turkumlanishi, aralash metrlar, aralash o'lchovlar, taktning kuchli va nisbatan kuchli hissalar.

Murakkab metrlar, murakkab o'lchovlar, murakkab o'lchovli taktlarda cho'zimlarning turkumlanishi, kuchli hissa, nisbatan kuchli hissa, murakkab o'lchovlarda turkumlash.

Musiqa bezaklari, forshlag, mordent, gruppetto, trel', nola, molish, qisqa forshlag, uzun forshlag, legato, liga, stakkato, portamento, glissando, arpedjiato. Kuy, modulyatsiya, og'ishma, kuyning tarkiblarga bo'linishi, tuzilma, tsezura, davriya, jumla, to'liq o'rnashgan va o'rnashmagan kadentsiya, yarim kadentsiya, yago tonallik, modulyatsiyali davriya, ibora, motiv.

Tonalliklarni aniqlash usullari, transpozitsiya, kuyning tuzilishi, boshlanishi va tugash bosqichi, uning tonikasi va uchtovushligini belgilovchi asosiy hamda

tayanch tovushlar, oxirgi akkord xususiyatlari, kalit oldi belgilari, boshlanish va tugash tovushlari, asarni ijro etib yoki ijroni tinglab tonallikni aniqlash.

Xromatik gamma, yarim tonlik, asosiy pog'onalar, yuqoriga tomon harakat, pastga tomon harakat qilish.

Xalq musiqasining yetti pog'onali diatonik lادلari, pentatonika, ioniy, doriy, frigiylidiy, miksolidiy, eoliy, gipofrigiy yoki lokriy lادلari, pentatonika lادلari.

Garmonik major va garmonik minor tonalliklarining intervallari, turg'un va noturg'un intervallar, xarakterli intervallar, turg'un interval, intervalning echilishi.

Akkordlar engarmonizmi, engarmonik akkordlar tengligining ikki turi, akkordlarning musiqada qo'llanishi.

Yetakchi septakkord va aylanmalari, ikkinchi pog'ona septakkordi, kichik yetakchi septakkord, kamaytirilgan yetakchi septakkord, ikkinchi bosqich septakkordi.

Septakkord, dominantseptakkord va uning aylanmalari, kvintsektakkord, tertskvartakkord, sekundakkord, nohangdosh akkord, to'liq bo'lmagan tonika uchtovushligi.

Yondosh pog'onalar, major va minorning yondosh uchtovushliklari, tabiiy va garmonik major va minor pog'onalaridan tuzilgan uchtovushliklar, yondosh uchtovushlik.

Major va minorning asosiy uchtovushliklari, tonika uchtovushligi, subdominanta uchtovushligi, dominanta uchtovushligi, *T, S, D* belgilari.

Akkordlar, uchtovushliklar, uchtovushliklarning aylanishi, ohangdosh intervallar, nohangdosh intervallar, akkordning asosiy ko'rinishi, prima, tertsiya, kvinta, uchtovushlik aylanmasi, sektakkord, kvartsektakkord, major sektakkordi, minor sektakkordi.

✓ Nomdosh tonalliklar, 3, 6 va 7 – pog'onalar, orttirilgan sekunda.

Minor ladi, tabiiy minor gammasi, *moll*, kichik tertsiya, katta tertsiya, sof kvinta intervali.

Garmonik major, melodik major, VI pog'onasi pasaytirilgan major ladi, orttirilgan sekundaning hosil bo'lishi.

Tonallik, diyezli va bemolli major tonalliklari, kvinta davrasi, major tonalliklari engarmonizmi, yettita diyezli va yettita bemolli tonalliklar, kalit yonida yoziladigan belgilar, engarmonik teng tonalliklar, kvinta davrasi.

Major ladi, tabiiy major gammasi, tonika uchtovushligi, lad tovushqatori yoki gamma, pog'onalar, medianta, submedianta, dominanta, subdominanta, asosiy pog'onalar, yondosh pog'onalar.

Foydalinilgan adabiyotlar.

1. *Azimova O.N.* Garmoniya. Nazariy kurs. T., 2000.
2. *Akbarov I.A.* Musiqa lug'ati. Maxsus muharrir T.B.G'ofurbekov. 2- nashri, T., 1997.
3. *Alekseev B.* Zadachi po garmonii. M., 1982.
4. *Vaxromeev V.A.* Musiqaning elementar nazariyasi. T., 1983.
5. *Dubovskiy I, Evseev S, Sposobin I, Sokolov* «Garmoniya darsligi». T., 1987 Kurs teorii muziki. Muharrir A.L.Ostrovskiy. L., 1978.
6. *Zelinskiy V.* Kurs garmonii v zadachax. M., 1971.
7. *Krasinskaya L., Utkin V.* Elementarnaya teoriya muziki. M., 1983.
8. *Mojjevelov B.* Melodii dlya garmonizatsii. L., 1982.
9. Muzikalniy ensiklopedicheskiy slovar. Bosh muharrir *G.A.Keldish*. M., 1990.
10. *Mutli. A.* Sbornik zadach po garmonii. M., 1986
11. *Myasoedov A.* Uchebnik garmonii M., 1980
12. Osnovi teoreticheskogo muzikoznaniya. Muharrir *M.I.Roytershteyn*. M., 2003.
13. *Ostrovskiy L.A.* Metodika teorii muziki i solfedjio. L., 1970.
14. *Parsegova. A.P.* Muzikalnaya forma. T., 2007.
15. *Raximov Q.* Musiqaning elementar nazariyasi. Ma'lumotnoma. T., 2007.
16. *Skrebkova O., Skrebkov S.* Xrestomatiya po garmonicheskomu analizu. M, 1978.
17. *Sposobin I.V.* Elementarnaya teoriya muziki. M., 1985.
18. *Sposobin I.V.* Musiqa shakli. T. 1985.
19. *Tyulin Yu.N.* Uchebnik garmonii. M., 1988.